

UDK 811.163.6'366:808.1

Nataša Logar

Fakulteta za družbene vede v Ljubljani

BESEDOTVORNI SKLOPI¹

Sklapljanje je tvorbeno-pretvorbeno nepredvidljiva besedotvorna vrsta. Pregledu obravnave sklopov od 19. st. do danes v razpravi sledi opredelitev problema, ki se tiče (a) besednosti sklopov in (b) tvorjenosti sklopov, nato pa je analiziran nabor sklopov, ki jih v Slovarju slovenskega knjižnega jezika ni. Med drugim so posebej obravnavane kategorialne lastnosti podstavnih sestavin sklopa in sklopa kot celote, kot nujen in zadosten pogoj za besedotvorni sklop pa je opredeljen oz. potrjen strnjen zapis.

Compounding is an unpredictable formational-transformational word-formational type. The survey of compound words from the nineteenth century to the present is followed by a definition of the issue, which concerns (a) compounds as lexical items, (b) formation of compounds. The author also examines the list of compounds not included in the Slovar slovenskega knjižnega jezika. Among other things, she specifically treats the categorial features of the base elements of the compound and of the compound as a whole. The analysis defines or, rather, confirms undivided spelling as an essential and sufficient condition for the compound word.

Ključne besede: sklop, besedotvorje, nova tvorjenka, stilistika

Key words: compound word, word-formation, new derivative, stylistics

0 Uvod

V stilistiko, ki je v jezikoslovju »veda o izbirnih možnostih jezika /.../ glede na vlogo oz. namen besedila« (Enciklopedija Slovenije 1998: 317), in v jezikovni stil, ki je (z enega od opredeljevalnih vidikov) »kompleks lastnosti jezikovnega sporočila/, ki/ se dosega z izborom iz danih jezikovnih sredstev jezika kot sistema« (Korošec 1998: 8), sodijo tudi izbire, ki jih omogoča besedotvorje. V okviru tvorbeno-pretvorbenega besedotvorja pri tem izhajamo iz značilnosti definicijskih izraznih delov tvorjenke, torej iz besedotvorne podstave in obrazila oz. obrazilnih morfemov, ter iz besedne zveze, iz katere so tvorjenke nastale, torej iz skladenjske podstave.² Spoznano je bilo,³ da imajo določeni besedotvorni morfemi že sami po sebi vedno določen konotativni pomen, drugi so taki le na besedotvorni podstavi, na katero se lahko razvršča tudi določeno drugo obrazilo, da je tvorjenka lahko (ne pa nujno) zaznamovana, če ima že v podstavi tako besedo, itd. V vseh teh primerih gre za tvorjenke, ki so nastale po v (slovenskem) jezikovnem sistemu ustaljenih, predvidljivih in v jezikoslovju opredeljenih besedotvornih postopkih. Med takimi – čeprav v novejšem času le mejno ali v manjšem obsegu (gl. naprej) – so slovenski jezikoslovci opisovali tudi primere kot *zdravamarija*,

¹ Prispevek je predelan in dopolnjen del magistrskega dela *Besedotvorna stilistika*, mentorica: red. prof. dr. Ada Vidovič Muha, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2003.

² Pojmi so iz skladenjskega besedotvorja, ki ga je v slovenskem jezikoslovju utemeljila A. Vidovič Muha (1984a, 1988).

³ Gl. npr. Filipec 1961, Vidovič Muha 1972, 2000: 99–100, Toporišič 1973, Ohnheiser 1979 itd.

ne-bodi-ga-treba, zatorej, dopoldne, izmed, ki so nastali v besedotvornem postopku, imenovanem sklapljanje.

Termin sklop je v preteklosti pri različnih slovenskih jezikoslovcih poimenoval deloma različne tvorjenke – v 19. st. zlasti zloženske – zato bo najprej podan zgodovinski pregled obravnave sklopov v slovenskem jezikoslovju (razprave/monografije in pravopisi). Temu pregledu bo sledila opredelitev problema in analiza novega gradiva, v zadnjem delu pa sledi razprava in nekaj sklepov o tej nepredvidljivi, a živi in stilno učinkoviti besedotvorni vrsti.

1 Pregled obravnave sklopov

1.1 Sklopi v razpravah in monografijah

1.1.1 19. stoletje

1.1.1.1 Za obdobje od Vodnikove slovnice (1811) do četrtega dela Miklošičeve slovnice *Primerjalno besedotvorje slovanskih jezikov* (1875) Vidovič Muha (1988: 33) ugotavlja, da so sklopi uvrščeni med zloženske. Pri Vodniku v poglavju o besedotvorju (148–163) – ki je skoraj v celoti posvečeno izpeljevanju – sklapljanje ni registrirano. Miklošič (povzeto po Vidovič Muha 1988: 36–40) je opredelil sklope kot tvorjenke iz potencialno besednih podstavnih členov (tvorjenke iz nebesednih podstavnih členov so zloženske), za katere je (načeloma) značilna večnaglasnost, tvorjenost brez medpone, nezlitost pomenov podstavnih besed in ohranitev besednih oblik; sklopi imajo pri Miklošiču torej samo približno današnji pomen (gl. Toporišič, Vidovič Muha v nadaljevanju), ker mednje sodijo tudi tiste sestavljenke in tvorjenke iz predložne zveze, ki so ohranile »besednost« členov besedotvorne podstave. Sklope je Miklošič (1875: 350–377) nadalje razvrstil glede na besednovrstnost podstavnih členov na sklope iz dveh samostalnikov, npr. *pedenj-človek*, *poltičpolmiš*, sklope iz členka in samostalnika ali pridevnika, npr. *nemir*, *nemoč*, *nesramen*, *nesrečen*,⁴ sklope iz velelnika in samostalnika, npr. *potrihiš*, *zgubipenez*, *potiglav*, ter sklope iz števnikov, zaimkov in členkov, npr. *enajst*, *tjeden*, *tamkaj*, *vunkaj*.

1.1.1.2 R. Perušek (1890)

Perušek je v razpravi *Zloženske v noveji slovenščini* (1890) ločil dve skupini zloženk: prave zloženske in nedovršene zloženske ali primaknjenke, terminov *sklop* in *sklapljanje* pa ni uporabljal. Za primaknjenke je značilna združitev besed v obliki, v kakršni se rabijo v stavku, pri tem se pogosto ohranita tudi oba naglasa (12, 13). Del tvorjenk, ki jih mednje uvršča, predstavljajo sklopi v današnjem pomenu besede – izločimo lahko štiri skupine:

- tvorjenke iz »imena z adverbi in adverbijalnimi izrazi« (prav tam: 38), npr. *v-boga-ime*, *a-be-ce-da*;

⁴ Danes jih štejemo med sestavljenke.

- »besede, ki so sestavljene iz imperativa in kakega imena« (41), npr. *gaziblato, potrihiš, nazovisestra* (pri teh je Perušek tudi opozoril, da se »konečni vokal imperativa« (41) po analogiji lahko zamenja s kakim drugim vokalom – iz primerov je razvidno, da z *-o-*, kar jih potem uvršča med prave zloženke);
- primaknjenke, ki »so sestavljene iz celih stavkov« (42), npr. *ne-bodi-ga-treba, nepridi-prav*;
- »primaknjenke, ki so sestavljene iz različnih drugih besedij« (42), npr. *enajst, nikdo, tukaj, zavoljo, potem, izza*.

1.1.2 A. Breznik (1944)

Breznik je v razpravi *Zloženke v slovenščini* (1944) opredelil sklop kot »spojitev dveh ali več izrazov, pri čemer ohranijo vsi členi svojo obliko in tudi svoj naglas (razen pri členkih in predlogih)« (56). Za sklope je po Brezniku značilen enoten, nov pomen, ni pa nujen tudi zapis skupaj, kot je npr. pri *nepridiprav, posiliživ*, kajti med sklope uvršča tudi besedne zveze z omenjenim »enotnim pojmom po pomenu« (56), med primeri pa tu našteva *mož beseda, po poli brat in veter beseda*.⁵ Tudi Breznik med sklope uvršča tvorjenke z velelnikom v prvem delu, in sicer samo tiste, ki »imajo očitno obliko imperativa in dvojen naglas« (59), s čimer je iz sklopov izločil tvorjenke tega tipa s »spojnim vokalom« (58) *-o-* namesto *-i-*, ki jih je Miklošič prav tako uvrstil med sklope; zglede kot *tresorepka, vrtoglav* tako Breznik uvršča med zloženke, primere *kažipot, Stepihleb, Pecigos* itd. pa našteva med sklopi.

1.1.3 A. Bajec (1952)

Bajec je v 3. delu monografije *Besedotvorje slovenskega jezika* ločil zloženke glede na izrazno podobo na tri skupine. Ena od teh skupin so sklopi, drugi dve skupini sta imperativne in imenske zloženke (83). Za sklope je značilno, da »sestavni deli /obdržijo/ svojo besedno funkcijo, postavljeni so tako rekoč drug poleg drugega in niso spojeni s posebnim izglasnim vokalom prvega dela« (prav tam). Za sklop je tako kot sploh za zloženke značilno tudi naslednje: enoten in glede na sestavine nov pomen, možna, a ne obvezna strnjenost v pisavi,⁶ eno- ali večnaglasnost (81, 84). Med sklope tako uvršča primere kot *zdaj zdaj, ptica pevka, nebodigatreba, pridanič, morebiti, dolgčas, laž-beseda, kajpada, onkraj, častivreden, poldan* (83–95). Tudi za tvorjenke z velelnikom v prvem delu – imperativne zloženke – npr. *cvilimož, Gazvoda*, je sodil, da so po nastanku sklopi, zato so pogosto šteti mednje, kot posebno skupino pa jih je izločil, ker večinoma prehajajo v zloženke, npr. **vrtirep* v **vrtorep/repovrt* (96). Za tretjo skupino zloženek – imenske zloženke – je značilno, da imajo imensko podstavo in da oba dela zloženke združuje »vezni vokal« *-o-* ali *-e-* (100), npr. *gluhonem, kljukonos, rokomalh, Suhodol, belobrk, črvojed* (101–122), ker pa lahko imenska zloženka izgubi »tematski vokal« ali pa je t. i. izglasni vokal prvega dela sklopa izrazno enak veznemu vokalu *-o-* ali *-e-*, npr. *dobrodošel*, Bajec ugotavlja, da je tudi meja med sklopi in samostalniškimi zloženkami pogosto zabrisana (94, 100).

⁵ Danes bi jih šteli med stalne besedne zveze.

⁶ Strnjen zapis razumemo kot zapis brez vmesnega presledka, se pravi kot zapis skupaj tako z vezajem, kot tudi brez njega.

1.1.4 J. Toporišič (1976b/1991/2000, 1992)

Toporišič je v *Slovenski slovnici* iz leta 1976 (119–123) opredelil šest besedotvornih vrst (enako je ostalo tudi v izdaji slovnice iz leta 1991: 119–123). V novejši izdaji Slovenske slovnice (2000: 156–160) pa so našete le štiri besedotvorne vrste – v tej izdaji namreč kot posebni besedotvorni vrsti ne nastopata več konverzija in mešana tvorba. Med Toporišičevimi besedotvornimi vrstami je tudi sklapljanje, ki ga je opredelil na naslednji način: »Enote večdelne podstave enostavno sklopimo v novo besedo /.../, pri tem se lahko izgubi kak naglas podstave ali pa se le-ta tudi kako drugače spremeni« (1991: 122; 2000: 160, enako je na isti strani v prvi izdaji Slovenske slovnice iz leta 1976, delno enako tudi v razpravi *Besedotvorna teorija*, 1976a: 173). Avtor v slovnici prikazuje sklapljanje – enako kot tudi druge besedotvorne vrste – besedno-vrstno razčlenjeno in ugotavlja, da je samostalniških in pridevniških sklopov malo (1991: 147, 157; 2000: 195, 209–210), npr. *nebodigatreba, očenaš, posiliživ; hvalevreden, nadepoln*; pri pridevniških sklopih dodaja, da jih »kot sklope /.../ občutimo, če imajo en sam naglas« (1991: 157, 2000: 209). Toporišič sodi, da je več sklapljanja pri števnikih, npr. *enaindvajset, trideset, dvesto*.⁷ Sklapljanje prislovov predstavlja ta avtor glede na zgradbo podstave v treh tipih, ki so še dodatno členjeni na podtipa (2000: 231), in sicer: podstava je predložna zveza, npr. *dopoldne, kvečjemu, naenkrat*, podstava je iz pridevniške besede in samostalnika, npr. *tačas*, in podstava sta prislov in členek, npr. *vseposod, čezinčez*. Obravnavano besedotvorno vrsto Toporišič prepoznava tudi kot »v bistvu« (1991: 173; 2000: 232) edino besedotvorno možnost za tvorbo veznikov in medmetov, z dopolnitvijo (1991: 388, 2000: 452), da se medmeti »krepijo« s »stopnjevalno pripono« (kar pa bi bilo treba popraviti v predpono oz. še natančneje: v predponsko obrazilo, gre namreč za tip *joj > prejoj*). Pri členkih sklopi niso nikjer posebej omenjeni, čeprav jih je mogoče prepoznati iz primerov kot *predvsem, malodane, takisto, pravzaprav, resda, hvalabogu, kakopak, seveda, navsezadnje, bržkone* (384–385); enako velja za (prave) predloge, npr. *izmed, iznad, izpod, izpred, izza*. Edina besedna vrsta, pri kateri sklopov ni, je tako po Slovenski slovnici (2000) glagol, za povedkovniške sklope je namreč v tej izdaji slovnice dodano: »Podobno /kot z vezniki in medmeti/ je s povedkovniki« (232), kar pa natančneje ni nikjer pojasnjeno ali ponazorjeno s primerom.

V *Enciklopediji slovenskega jezika* (Toporišič 1992: 276) je besedotvorni sklop opredeljen kot »t/vorjenka, nastala s sklapljanjem«, sklapljanje pa kot »b/esedotvorna vrsta, pri kateri novo besedo dobimo z združitvijo (dela) večbesedne govorne podstave v eno besedo« (274). Med sklopi so tu navedeni: skupaj pisani zaimki s *-koli*, ki so »samo pisni/i/ sklop/i/« (*koderkoli*), zveza enozložnega predloga s tožilniško vezavo in navezno obliko osebnega zaimka (*name*), členki (*bogve*), prislovi (*odkoder, naglas*), medmeti (*nasvidenje*), samostalniki (*nebodigatreba*), vezniki (*čeprav*), priložnostne posamostalitve (*naš na-vse-strani-prav*), kot »n/eke vrste zrasleki dveh besed« pa so navedeni tudi primeri kot *nočem, nisem, nimam*, »kjer je zabrisana morfemska zveza« (274–275).

⁷ Dejansko je celo prav malo števnikov, ki niso sklopi.

1.1.5 A. Vidovič Muha (1984a, 1988, 1991)

Vidovič Muha je v monografiji *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženek* za sklope kot besedotvorno vrsto sodila, da je »s svojim skladijskim opisom bolj vezana na govor (parole) kot na sistem (langue), zato bi za skladijski opis sklopov morda bolj kot skladijska podstava ustrežal izraz govorna podstava« (12, 32). Za sestavine govorne podstave sklopov je po Vidovič Muha (1984a: 308, 1988: 32, 1991: 109–110) značilno, da so tudi v stavčnem razmerju, slovnične lastnosti podstave so nepredvidljive, število predmetnopomenskih besed v njej z vidika besednovrstnosti ni relevantno, vse sestavine podstave pa so pretvorbena enakovredne: vse se izrazno ohranijo in postanejo sestavine besedotvorne podstave nove tvorjenke. Sklop loči od njegove podstave samo zapis skupaj.

1.2 Sklopi v Slovenskih pravopisih (SP)

Sklopi so obravnavani v poglavjih o zapisu skupaj oz. narazen v vseh SP. Razen zadnjega SP imajo vsi predhodni tudi skoraj enak naslov poglavja s to tematiko: *O pisavi sestavljenih besed* (SP '62: *Pisava sestavljenih besed*).

1.2.1 F. Levec (1899)

Pri Levcu (1899: 89–93) najdemo kar nekaj sklopov v današnjem pomenu tega pojma. »Sestavljenih besed« sicer ne opredeljuje in jih tudi besedotvorno tipološko ne ločuje, zapis skupaj oz. narazen pa obravnava po besednih vrstah. Med samostalniki, ki jih pišemo skupaj, tako najdemo *nebodigatreba*, *nepridiprav*, *poskočižabica* idr., med zaimki in prislovi *kakorkoli*, *malokdo*, *marsikdo*, *nekoliko*, *tačas*, *izlepa* idr., med števnikami npr. *triindvajset*, *osemsto*, *štiritisoč*, med predlogi npr. *izmed*, *iznad*, *navzlic*, med vezniki *bodisi*, *zatorej*, *čeravno* itd.

1.2.2 A. Breznik (1920)

Breznik v pravopisu (1920: 13–18) loči »sestavljene besede« na spojenke (ki so med seboj spojene tako, da tvorijo eno besedo in imajo samo en naglas) ter na sestavljenke in sklope (razlika med pojmom ni opredeljena), pri katerih vsaka beseda ohrani svoj naglas in obliko. Prve – spojenke – pišemo skupaj, tu so tudi primeri, ki bi jih v sodobnem besedotvorju uvrstili k sklopom, npr. *zahválíibogca*, *neprídiprav*, *Šentvíd*, druge, tj. sestavljenke in sklope, pišemo narazen, npr. *po poli brat*, *mož beseda*, *narobe svet*. Tu najdemo tudi dva primera individualnih sklopov, Breznik ju označi za »nenavadni sestavi«: avtor prvega je Škrabec, drugega pa Jurčič: »Za naš ne-vemo-če-samoglasnik r ...«, »Ti imaš pravo pamet, ki hočeš, da naj potepuhe in zlodej-jih-poznaj v hišo jemljem.« To poglavje je pri Brezniku sicer podobno kot pri Levcu (1899), le da je zapis skupaj in narazen utemeljen s pripadnostjo besed/zvez k spojenkam.

1.2.3 A. Breznik, F. Ramovš (1935)

Po primerih in tudi sicer je poglavje *O pisavi sestavljenih besed* v SP '35 (XV–XVIII) zelo podobno istemu poglavju iz Breznikovega pravopisa iz leta 1920, le da je tu rabljen le pojem spojenka (tudi opredelitev ostaja enaka: beseda, ki je spojena iz več

besed in ima en naglas), ne pa več sestavljenka ali sklop. Enako se samo spojenke pišejo skupaj, tudi tu pa naglas na besedah večinoma ni naveden, zato je vprašljivo njegovo upoštevanje (iz primerov, kjer je naveden, je mogoče sklepati, da se je tvorjenka uvrščala med spojenke najprej po merilu oblike, tako sta npr. besedi *júžnoslovánski* in *národnogospodárski* uvrščeni med spojenke, enako tudi (brez naglasa) *svetlosiv*, *škrlatnordeč*). Števnike od 11 do 20 ter desetice od 20 do 90 najdemo prav tako med spojenkami, ne pa tudi števnikov *ena in dvajset*, *dve sto* in *dva tisoč*, ki se v tem SP pišejo narazen in sodijo v – sicer neimenovano – skupino besed, v katerih »ohrani vsaka besedna vrsta obliko in svoj naglas« (XV).

1.2.4 SP 1950

V SP '50 (37–42) so besede, v katerih »ohrani vsaka besedna vrsta svojo obliko in svoj naglas« (37) imenovane (samo) sklopi (nič več sestavljenke in sklopi kot pri Brezniku 1920), zanje še vedno tudi velja, da jih pišemo narazen, prvič pa je že uvodoma navedeno, da je meja med spojenkami (opredelitev ostaja enaka kot v prejšnjih dveh pravopisih, tudi pisalo naj bi se jih še vedno skupaj) in »sklopi« večkrat nejasna, zato pravopis ne izključuje drugačne pisave in odločitev zanjo prepušča avtorju (37). Pri zapisu zapisnorazločevalnega naglasa je dosleden. Sicer pa je v tem pravopisu primerov za sklope, kot jih pojmuje današnje besedotvorje, še več, poglavje pa je pri posameznih besednih vrstah razčlenjeno še bolj natančno kot v predhodnih SP.

1.2.5 SP 1962

SP '62 (75–80)⁸ je prvi slovenski pravopis, v katerem se rabi pojem zloženka, njej »nasprotni« pojem pa je sklop. Zloženske so opredeljene kot besede, nastale iz več besed, ki pa imajo nov, od sestavin različen pomen ter samo en »poudarek«, njihove sestavine pa so »zvezane z veznim vokalom *o/e* ali z velelniškim *i*« (75) (prim. podobno opredelitev pri Bajcu 1952, navedeno zgoraj). Sklopi so opredeljeni kot besede, ki so postavljene druga ob drugo in nimajo t. i. veznega vokala, in le če imajo en »poudarek«, jih pišemo skupaj, sicer pa narazen in tudi ne z vezajem. V skladu z SP '62 bi tako pisali samo skupaj npr. *neprídiprav*, *bognasvárúj*, *bógpomagaj*, *očenáš*.⁹

1.2.6 SP 2001

Tudi SP '01 sklope večinoma obravnava v poglavju *Pisanje skupaj oz. narazen* (56–66), sklapljanje pa je v poglavju *Besedotvorje* opredeljeno kot združitev sestavin besedne zveze in ponazorjeno s primeroma *dva in trideset > dvaintrideset* in *se ve, da > seveda*. Splošno lahko glede zapisa sklopov v SP '01 ugotovimo, da je ta pravopis bolj dvojničen, saj je nekatere »(pol)ustaljene« sklope mogoče pisati skupaj ali narazen, avtorske sklope pa poleg tega tudi še z vezajem. Ker je torej možen tudi zapis

⁸ Enako je pozneje tudi poglavje v Bajec, Kolarič, Rupel 1964: 91–97, ne pa tudi poglavje v 1. izdaji te slovnice iz 1956, kjer je pisava sestavljenih besed obravnavana precej bolj na kratko (zajema dobre pol strani).

⁹ Med sklope v SP '62 v skladu s pravkar navedeno opredelitvijo (brez t. i. veznega vokala *-o/-e-, -i-*) sodi tudi tip, ki ga danes uvrščamo med zloženske z medponskim obrazilom, npr. *avtocesta*, *B-vitamin*.

narazen, to pomeni, da so v tem pravopisu kot sklopi še vedno pojmovane tudi besedne zveze, ki se variantno pojavljajo tudi kot sklopi, prim.: »V pisavi obravnavamo kot sklope tudi izraze, ki so v resnici besedne zveze, pišejo pa se ali narazen ali skupaj« (§ 534). Pri samostalniških sklopih tako lahko preberemo, da jih pišemo skupaj, npr. *nepridiprav, pridanič, očenaš, posiliživ*, ter da »/p/riložnostno posamostaljene dele besedila **navadno** pišemo narazen« (§ 507, poudarila N. L.). Dodan je še primer *Tvojih »daj mi že mir« mi je dovolj*, sledi pa dopolnitev: »individualno /pišemo priložnostno posamostaljene dele besedila/ tudi z vezajem: *Tvojih daj-mi-že-mir mi je dovolj*«. V naslednjem odstavku je nato določeno, da nekatere izraze pišemo skupaj ali narazen »v glavnem glede na to, ali **se čutijo** kot sklop (*nebodigatreba*) ali pa kot besedna zveza (*ne bodi ga treba*)« (§ 508, poudarila N. L.). Dvojnost zapisa je mogoča tudi pri nekaterih zaimenskih, prislovnih, vezniških in medmetnih sklopih, npr. *kdorkoli/kdor koli, karseda/kar se da, semtertja/sem ter tja, čeprav/če ... prav, ha-ha-ha/hahaha/ha ha ha*.¹⁰

* * *

Povzamemo torej lahko, da se je v slovenskem jezikoslovju termin sklop rabil tako za sklope v današnjem pomenu besede kot tudi za stalne besedne zveze in del zloženek, v manjši meri pa še za sestavljenke in tvorjenke iz predložne zveze. Kot njihove definicijske lastnosti so se ponavljale predvsem »ohranitev besednih oblik«, »enoten« pomen in večnaglasnost. Večja izjema je bil med starejšimi avtorji Perušek, katerega razmišljanje o tvorjenkah, ki jih je imenoval primaknjenke, je še najbližje iz skladenjskega besedotvorja izhajajoči opredelitvi sklopov (gl. Vidovič Muha zgoraj). Perušek (1890: 12) je namreč dobesedno zapisal naslednje: »Vse zloženke delijo se v dve veliki krdeli. Ako so pojedini deli zloženke **taki besedni obliki, kakoršnji rabijo v stavku za znamevanje stavkovih členov**, tedaj zloženka ni prava, nego je nedovršena ali primaknjenka« (poudarila N. L.). Miklošič in Perušek sta pojmovala kot tvorjenke (in torej tudi kot sklope) samo strnjeno zapisane besede, medtem ko so v drugih razpravah do Toporišiča (1976a) med sklope uvrščene tudi besedne zveze, ki imajo »enoten pomen«, tj. stalne besedne zveze (med primeri so večinoma samostalniške besedne zveze z desnim samostalniškim prilastkom).

V pravopisih se primeri, ki bi jih danes uvrstili med sklope, pišejo v glavnem skupaj in brez vezaja, le individualni sklopi, ki jih omenjata le Breznikov pravopis in SP '01, se pišejo (tudi) z vezajem. Dopuščanje dvojnosti v zapisu sklopov (torej skupaj ali narazen) najnovejšega SP, pa tudi njihova večnaglasnost (na naglasnost kot merilo se SP '01 sicer ne sklicuje), kažeta na to, da so mnogi sklopi pogosto (še) neustaljene leksikalne enote. Da pa so nepredvidljivi po svojem nastanku, je mogoče razbrati tudi iz naslednjih opredelitev v Slovenski slovnici (Toporišič 1991: 147; vsi poudarki N. L.): »/sklopne samostalnike/ delimo /.../ lahko na take, ki imajo za sestavino **kak** glagol /.../

¹⁰ V zvezi s prislovnimi sklopi, kot so predstavljeni v Pravilih SP '01 in v slovarskem delu SP '01, je Verovnik (2002) na izbranem vzorcu ugotovila, da primerjava s stanjem v korpusu Fida relativizira »verodostojnost podatkov o normativnosti ene in druge možnosti zapisa« (245), poleg tega pa tudi, da stanje pri zapisu posameznih primerov sklopov v prvem in drugem delu tega priročnika ni vedno enotno.

kako zvezo pridevnika in samostalnika /.../, in končno **kak** količinski izraz ali nepregibno besedo /.../; **morda spadajo sem** tudi zaimenski izrazi tipa *malokdo, redkokdo* (vendar ti dve sestavini **nista nerazdružljivi** /.../)« ali pa: »/k/adar imajo sestavine takega **navideznega** sklopa /kot npr. *hvalevreden/* dva naglasa, gre za navadno besedno zvezo z dopolnilom pred pridevnikom /.../, /n/ekateri vendar **pišejo take primere kot sklope**« (prav tam: 157). Ob pregledu pravopisne obravnave sklopov pa je mogoča še ena ugotovitev: kar nekaj konkretnih primerov, npr. *nebodigatreba, nepridiprav, malokdo, nanj, name, nate, bržčas, seveda, bodisi, akoravno*, se v pravopisih ponavlja že od Levčevega SP naprej, kar kaže po eni strani na to, da so v jeziku že dolgo in da se na morfemskih mejah dodatno niso spreminjali, hkrati pa tudi na to, da vsem merilom (eno)besednosti (o teh gl. v nadaljevanju) očitno vendarle ne ustrezajo, če pisci glede njihovega zapisa še vedno potrebujejo navodilo.

2 Problem

Pred analizo gradiva – tj. sklopov, ki jih v SSKJ (še) ni – se je treba opredeliti do dveh vprašanj:

1. *Ali je samo zapis skupaj (z vezajem ali brez njega) že dovolj, da govorimo o sklopu kot o (eni) besedi?* V premislek o besednosti sklopov nas namreč sili prav dejstvo, da so nastali iz zaporednih sestavin govora, to pa je tisto, kar jih v temelju loči od vseh drugih tvorbeno-pretvorbeno predvidljivih ali nepredvidljivih tvorjenk, pri katerih sicer nismo v zadregi, ali gre za (eno) besedo ali ne (prim. *mišon, letočnik, raketišče, pidovski, smetina, BTC, Arafatistan, e-zabava* itd.).
2. *S čim se sklopi sploh uvrščajo med tvorjenke*, ki jim je po definiciji lastna besedotvorna podstava in obrazilo (če seveda predpostavljamo, da gre za tvorbeno-pretvorbeno predvidljive tvorjenke)? – Gre za vprašanje, ki ga skupaj z odgovorom (gl. v nadaljevanju) najdemo že pri Vidovič Muha (1988: 32), kljub temu pa smo se odločili, da se k njemu vrnemo še enkrat.

2.1 Besednost sklopov

Meril (eno)besednosti je več, oglejmo si jih podrobneje.

Vidovič Muha (2000: 22) navaja po Čermáku (1994: 147) pet razločevalnih prvin besede: (a) najmanjša razločevalna pomenska enota, (b) možnost premeščanja in nadomeščanja, (c) določena fonetična oblikovanost in stalna nepretrgana oblika, (č) izoliranost v besedilu (možnost premora na obeh koncih) in (d) nosilec naglasa. Čermák (prav tam) tudi piše, da imajo vse te prvine tudi izjeme in med njimi kot izjemo za prvino pod (c) navede primer *na konec : nakonec*.

Tudi pri Toporišiču (1992: 6) najdemo skoraj identična merila za opredelitev besede:

Nepretrgana ali mestovno nezamenljiva množica glasov ali črk (med katere tudi ni mogoče nič vriniti), pač pa se cela lahko prestavlja v stavku. Ta množica glasov/črk nekaj poimenuje in torej nekaj pomeni, ima čisto določeno skladiščno vlogo (s tem pa tudi besednovrstnost s tipičnimi oblikami, če je pregibna /.../). Besede so navadno naglašene (navadno so eno-, lahko pa tudi večnaglasne /.../). Vse besede /.../ se pišejo z razmikom ločeno od drugih, le

izjemoma se pišeta po dve besedi skupaj (prim. *nóčem*, tj. t. i. besedni zrasleki) ali ena narazen /.../, npr. *Slovenija ceste*.

Navedeno lahko razčlenimo na ravni izraza (skupaj s številom naglasov kot nadsegmentno lastnostjo) in pomena:

2.1.1 Izraz

Zapis

1. dve ali več besed je mogoče pisati tudi skupaj (Toporišič ni jasen, ali gre v tem primeru še vedno za dve besedi ali vendarle za eno)
2. dve narazen zapisani enoti je sistemsko mogoče interpretirati tudi kot eno besedo¹¹

Izgovor (premor)

1. besede imajo premor na začetku in na koncu
2. premor je lahko tudi sredi besede¹² ali pa ga med dvema besedama ni

Število naglasov

1. beseda ima naglas ali pa ga nima (breznaglasnice)
2. naglašena beseda ima en naglas ali pa več naglasov

Več kot en naglas ima v slovenščini relativno določena množica besed (določene skupine sestavljenk in zloženek), poleg tega je enonaglasnost kazalnik tega, da je beseda v jeziku ustaljena, da ni nova (lahko je tudi kazalnik tega, da tak ni vzorec, po katerem je nastala, če govorimo o tvorjenkah). Tudi število naglasov torej ni absolutno merilo sklopa, saj ima sklop lahko en naglas ali več naglasov, čeprav prvo kaže na njegovo ustaljenost. V slovnici (Toporišič 1991: 58) so med večnaglasnice uvrščeni tisti sklopi, »pri katerih se pomena obeh (več) sestavin dobro zavedamo«.

2.1.2 Pomen

1. ena beseda ima enega ali več pomenov
2. več besed ima lahko en pomen (stalna besedna zveza)

Po Vidovič Muha (2000: 29, 30) še dodatno povzemimo, da ima beseda kot slovarska enota (isto pa velja tudi za stalne besedne zveze) obvezni in možni pomen. Med obvezne pomene besed sodita denotativni in kategorialni pomen. Kategorialni slovarski (slovniki) pomen je določen s kategorialnimi pomenskimi sestavinami. Prepoznavnost kategorialnih pomenskih sestavin izhaja iz skladijske vloge besede:¹³ prepoznavnost določene skladijske vloge je pogojena z določenimi kategorialnimi lastnostmi in obratno – o kategorialnih lastnostih brez določene skladijske vloge ne moremo govoriti; »določena množica besed je prek svojih kategorialnih lastnosti potencialna nosilka določene skladijske vloge; sprememba kategorialnih lastnosti /.../ povzroči prehod ene besedne vrste v drugo« (31).

¹¹ Gre za medponskoobrazilne zloženke iz dveh samostalnikov tipa *šok terapija*, ki se dokazano (Logar 2003: 118) večinoma pišejo narazen.

¹² Fonetične meritve premora in realizacije glasov na meji med dvema besedama oz. dvema deloma besedotvorne podlage pri tipu *golf igrišče* bo treba sicer še opraviti.

¹³ Spomnimo, da je tudi pri Toporišiču (1992) zapisano, da ima beseda »čisto določeno skladijsko vlogo«.

In kaj se s kategorialnimi pomenskimi sestavinami zgodi pri pretvorbi besede v (višjestopenjsko) tvorjenko? Pri tvorbeno-pretvorbenem postopku se slovnične lastnosti skladienske podstave pretvorijo v obrazilo ali obrazilni morfem – lahko bi rekli, da v besedotvorno podstavo pretvorljive podstavne besede s tem »izgubijo« besednost (se tako rekoč »degradirajo« v morfeme).¹⁴ Ker so besede pri pretvorbi izgubile svojo besednost, je samoumevno, da kot take po pretvorbenem postopku nimajo več slovarskih in skladijskih kategorialnih lastnosti – povedano drugače: »/v/elja spoznanje, da ima tvorjena beseda glede na motivirajočo načeloma spremenjene slovničnokategorialne lastnosti, da se skratka kot nova beseda tako na slovarski kot slovnični ravni obnaša samostojno, neodvisno od motivirajoče« (Vidovič Muha 2000: 39).

Sklenemo lahko, da večina enot slovarja jezika res ustreza merilom, kakršne smo zgoraj povzeli po Čermáku in Toporišiču, nikakor pa take niso vse in med slednjimi so zagotovo vsaj deloma tudi sklopi.

2.2 Tvorjenost sklopov

Na vprašanje, s čim se sklopi sploh uvrščajo med tvorjenke, je Vidovič Muha (1988: 32) odgovorila takole:

Obrazilna pretvorljivost /.../ je vezana samo na *funkcijsko pretvorbo slovničnih lastnosti skladijskopodstavnih sestavin*. Tako je za sklopno pripono značilno, da je homonimna s končnico. Tudi medponski morfemi so lahko končniško homonimni: *nebodigatreba < ne bodi[-φ ga]_s treba[-φ]_s [ ]_s > -φ_s [ ]_s > -ga, ne bodi-, -treba- ([ ]_s = sklopna pripona, [ ]_s = sklopna medpona).*

Ko bomo pregledali gradivo, se bomo k obema zastavljenima vprašanjema ponovno vrnili.

3 Analiza novega gradiva

Na gradivu novih sklopov, ki v SSKJ (še) niso zapisani,¹⁵ smo želeli prepoznati morebitne dodatne značilnosti sklopov in preveriti aktualno produktivnost te besedotvorne vrste.

Gradivo smo dobili iz naslednjih virov: iz publicistike (pet številke *Dela* in devet številke *Mladine*), iz dveh poljudnostrokovnih revij (ene številke *Mobineta* in dveh številke *Jokerja*) in iz znanstvenofantastičnega romana M. Remca *Iksia ali slovo živostrojnega človeka*.¹⁶

¹⁴ So pa med sistemskimi tvorjenkami tu štiri izjeme: v tvorjenko se prenesejo kategorialne lastnosti jednega samostalnika, ki je v podstavi medponskoobrazilnih zloženik tipa *zdravnik za zobe > zobozdravnik* – na to opozarja že Vidovič Muha (2000: 39), nadalje ista avtorica (prav tam) opozarja na ohranitev slovničnokategorialnih lastnosti podstavnega samostalnika pri samostalniških sestavljenkah tipa *višji škof > nadškof* in modifikacijskih izpeljankah tipa *majhna/čustveno pozitivno miza > mizica* (izjema je tip *mlek-ec, rev-še*), zadnja izjema pa so še priredne zloženke, pri katerih se v tvorjenki ohranijo kategorialne lastnosti zadnje podstavne besede, npr. *zelen in rumen > zeleno-rumen*.

¹⁵ Velja seveda samo za občnoimenski del gradiva.

¹⁶ Izpis je bil naslednji: iz celotnega časopisa, revije (upoštevajoč tudi oglase, kolofon itd.) ali knjige smo izpisali vse sklope, ki jih v SSKJ ni, izpisali pa smo jih samo enkrat. Izpis je obsegal vse občnoimenske primere in stvarna lastna imena. Podrobnejši opis teh virov in utemeljitev takega načina izpisa gl. v Logar 2003: 6–9. Primeri bodo v nadaljevanju navedeni pisno citatno, če je bil isti primer v gradivu zapisan dvakrat ali večkrat različno, sta ob poševnici navedena oba oz. so navedeni vsi zapisi.

3.1 Lastnoimenski sklopi

Kaže, da velja spoznanje o redkosti sklopne besedotvorne vrste zlasti za lastnoimensko leksiko, kar pa zaradi stilne zaznamovanosti sklopov ni tako presenetljivo. A. Gložančev (2000: 54, 85) npr. v raziskavi enobesednih imen slovenskih podjetjih navaja samo dva sklopa: *Daj-dam* in *Mlekoinkruh*.

V našem gradivu je bilo primerov sedem: naslov oddaje na radiu Ognjišče *Bim-bam-bom*,¹⁷ naslov dnevnoinformativne oddaje na TV Koper *Vsedanes*, psevdonima dveh Jokerjevih piscev *LordFebo* in *StricB*, ime spletnega iskalnika *Mat'Kurja/matkurja*, nadalje *Igrače-smo-mi* kot prevod imena angleške trgovine *Toys 'r' us* in *Dromeva*, ki je ime planeta v Iksii.¹⁸ *Igrače-smo-mi* je priložnostni sklop (verjetno tudi enkratni),¹⁹ *Dromeva* se v pojavi večkrat, vendar je tvorjenka vezana le na besedilni svet Remčevega romana, vsi drugi sklopi pa so ustaljeni in relativno pogosti: *Bim-bam-bom* in *Vsedanes* sta navedena vsaj v vseh napovednikih radijskega oz. televizijskega program, *Lord-Febo* in *StricB* se pojavljata po večkrat v vsaki številki Jokerja, *Mat'Kurja/matkurja* pa je prvi in eden najpogosteje uporabljenih spletnih iskalnikov v Sloveniji.

3.2 Občnoimenski sklopi

V gradivu je bilo skupaj 35 glede na SSKJ novih občnoimenskih sklopov. Ločili smo jih najprej glede na to, v katero besedno vrsto sodi cel sklop, znotraj te kategorije pa smo obe najštevilčnejši skupini, tj. samostalniške sklope in pridevniškobesedne sklope, ločili še glede na zgradbo njihove podstave. Ker je večina teh sklopov iz Jokerja, jih glede na vir nismo posebej razporejali. V oklepaju je dodano sobesedilo (znak ~ zamenjuje iztočnico; če je sklop sklonsko poseben, je njegova besedilna raba izpisana v celoti). Kratak komentar sledi ob koncu vseh primerov.

3.2.1 Samostalniški sklopi (15)²⁰

a) sklopi iz samostalniške besedne zveze:

- samostalniško jedro in stavčni prilastek (1): *roka-ki-ponuja* (»je /.../ opazil skoraj identično različico svoje roke-ki-ponuja«),
- samostalniško jedro z (razvitim) pridevniškim prilastkom (2): *vedno-na-pomoč-pripravljen-Američan* (»posebej, če ne prenašate dobro vedno-na-pomoč-pripravljenih-Američanov«), *babanaga* (»Manjek babenage v prejšnji številki zahteva dvojno dozo decembra«),
- samostalniško jedro z (razvitim) samostalniškim prilastkom (2): *optimizem-prekonadvlade-ljubezni* (»se /.../ zdi njen ~ v najboljšem primeru preuranjen«), *film-v-filmu* (»Film /.../ je tako slab, da potrebuje kretenski ~, da bi sam izgledal bolje«),

¹⁷ Medmetni *bim bam bom* je sicer že zapisan v SSKJ, vendar samo narazen.

¹⁸ Prvotno so eni prebivalci planet imenovali *Drom*, drugi prebivalci *Eva*, po sklenitvi prijateljstva pa so planet poimenovali s skupnim imenom *Dromeva*.

¹⁹ Enkratnost je ob prvi pojavitvi besede pravzaprav težko presojeti, lahko se namreč naknadno uveljavi v rabi, problem za tako opredelitev pa je tudi omejenost vzorca.

²⁰ Številka v oklepaju ob imenu skupine pomeni število primerov, ki sodijo v to skupino.

- priredna zveza samostalnikov in samostalniške besedne zveze (1): *laserplazmahu-diplamen* (»~ bljuvajoči Sneti«),

b) drugi samostalniški sklopi:

- nestavčno soredje (2): *dvajurjevo-plus-dva* (»In bo takisto v dvajurjevem-plus-dva. Srečno.«), *dva-jurjevo-plus-eden* (»bi bil strateški zemljevid dva-jurjevo-plus-enega neznansko revnejši kot sicer«),
- priredna zveza veznikov (1): *ali-ali* (»Pred ~ je bila avstrijska vlada postavljena, ko ji je /.../«),
- velelniški stavek, priredna zveza velelniških stavkov (4): *hodi-mož* (»Priklučiš ga lahko na slušalke kot ~a«),²¹ *sestavi-si-sam* (»Koncept ~ se je ohranil vse do drugega appla«), *'poišči-in-uniči'* (»Tako ne boste opravljali zgolj nalog tipa ~«), *poberi-in-uporabi* (»akcijo, popoprano z zankami vrste ~, dopolnjuje«),²²
- zveza velelnika in zvalnika (1): *navali-narode* (»to je očitno predvsem na nasprotnikovi taktiki vrste ~«),
- stavčno soredje (1): *'letim-navzgor-koljem-vse-oh-samo-to-stopnjo-še-fak-ubili-some-eh-še-eno-bom-pa-že-grrr-...'* (»igralnost je ona dobra vrste ~«).

3.2.2 Pridevniškobesedni sklopi (10)

- glavni stavek in del predmetnega odvisnika (1): *nevemkakšen* (»ali pognali v tek nevemkakšno veselico«),
- priredna zveza števnikov (1): *dva-tri* (»ni ista, kot je bila pred dvema-tremi leti«),
- zveza prislova in pridevnika (4): *groznogrozen* (»Ne srhljivka /.../, ampak čisto groznogrozna grozljivka«), *dvojnozgoščeni* (»natlačenska postane ~a in gosti osem MB podatkovja«), *slednjeomenjeni* (»Glasbenik /.../ ima na koncertih višji honorar kakor glasbenik /.../, ker je svobodnjak, ~ pa uživa profesuro na Westleyanu«), *hecnozelenoaurast* (»Joker je, svojemu ~emu značaju navkljub, še vedno strokovna, ozko usmerjena revija«),
- podvojitev istega pridevnika s pomenom stopnjevanja (1): *bednibedni/bednebedni* (»ni dorasel niti temu bednemubednemu kriteriju«, »ki me spremlja od tiste prve modre številke na bednebednem papirju«),
- zveza določnega člena in pridevnika (1): *tazaresen* (»To pomeni, da je postala čisto velika, ~a, nič več priskledniška revija«),
- zveza členka in pridevnika (1): *skoraj-realistični* (»ki sodi v sam vrh ~e /.../ bojevniške okolice«),
- zveza pridevnika in samostalnika v predložnem sklonu (1): *za-nekatere-idealističen* (»Osnova za to /.../ streljačino je ~a prihodnost«).

3.2.3 Glagolski sklopi (3): *dolvzeti* (»tako da jih je mogoče urno ~ z navadnim modmom«), *dolvleči* (»se bo vprašal, zakaj vraga mora ~ program za elektronsko pošto«), *vunmetati se* (»Predator se le preveč vunmeče z blodnjaki, v katerih ni kaj dosti sovragov«).

²¹ *Hodi-mož* je dejansko kalk iz angleškega *walkman*.

²² Cela skupina spominja na t. i. imperativne zloženke (Bajec 1952: 96–100).

3.2.4 Prislovni sklopi (5): *ničkoliko* (»je daleč od poštene detektivke, kakršnih smo pred leti videli ~«), *takenako* (»Ni nam žal nikoli. Njemu ~«), *kolikor-toliko* (»tako preklemano leni, da jih je treba imeti za ~ hiter pritok sredstev pravo hordo«), *tako-tako* (»Jaz verjamem časopisom ~«), *hočeš-nočeš* (»se brutalna sila vedno bolj izrablja in šibkejši se ~ vda«).

3.2.5 Členkovni sklop (1): *kajpakda* (»~ ne mislimo na TMje, edinstvene skovanke Joker Cream Teama /.../, marveč na besede in besedne zveze, ki zadevajo označevanje iger«).

3.2.6 Povedkovniški sklop (1): *zgin-zgin* (»Toda najbolj zanimivi so Iračani, ki so vojaško zaostali, se pa znajo maskirati, da so ~«).

KOMENTAR PRIMEROV

42 % gradivnih občnoimenskih sklopov je bilo samostalniških, 30,5 % je bilo pridevniškobesednih in 14 % prislovnih, našli pa smo tudi tri glagolske sklope ter po en členkovni in en povedkovniški sklop.

Povprečna dolžina občnoimenskih sklopov, ne upoštevajoč pri tem najdaljšega 20-besednega, je v našem naboru 2,5 besede, od tega so samostalniški sklopi nekoliko daljši, tj. 2,9 besede, pri sklopih, ki sodijo v pridevniško besedo, sta dva iz treh besed, ostali iz dveh, iz dveh besed pa so tudi vsi drugi sklopi.

1. Samostalniški sklopi (str. 183–184)

Med samostalniškimi sklopi je bilo mogoče najprej izpostaviti tiste, ki imajo v podstavi samostalniško besedno zvezo (skupina (a), skupaj šest sklopov), in te nato opredeliti glede na vrsto prilastka. Izkazujejo se skoraj vsa razmerja samostalniške besedne zveze: ob samostalniškem jedru imajo v podstavi stavčni prilastek (*roka-ki-ponuja*), nadalje levi pridevniški prilastek (ki je v primeru *babanaga* na desni strani jedra, kar sklop še dodatno stilno zaznamuje) in desni samostalniški prilastek (v obeh naših primerih (*optimizem-preko-nadvlade-ljubezni*, *film-v-filmu*) je ta prilastek predložni); ni pa bilo v gradivu sklopa iz podstavne samostalniške besedne zveze z levim in desnim prilastkom hkrati. En primer (*laserplazmahudiplamen*) izkazuje tudi vezalno podstavno zvezo samostalnikov in samostalniške besedne zveze.

Med drugimi samostalniškimi sklopi (skupina (b), skupaj devet primerov) so številčnejši tisti, ki imajo stavčno ali celo večstavčno podstavo: pri vseh teh je postavna poved velelna²³ (npr. *sestavi-si-sam*), pri obeh dvostavnih povedih (*poišči-in-uniči*, *poberi-in-uporabi*) pa je razmerje med stavkoma priredno. Za sklop *hodi-mož* smo že zgoraj ugotovili, da je kalk iz angleškega *walkman*, vpliv angleškega vzorca s pomenom načina, kakršen je npr. v *catch and release*,²⁴ ki je aktualen tudi v terminologiji,

²³ Dejansko gre sicer za obliko velelnika, po funkciji in pomenu pa so to opisni deležniki.

²⁴ Prim.: »Catch and release fishing is gaining in popularity as more anglers are becoming concerned about state of some of our fisheries.« (<http://www.nativefish.asn.au/cr.html>, 12. 12. 2004); »Catch-and-release, or zero-catch limit, fishing is also part of the solution. /.../ Catch-and-release fishing results in greater numbers of larger fish.« (<http://www3.gov.ab.ca/srd/fw/fishing/car.html>, 12. 12. 2004).

pa je zelo verjeten tudi pri pravkar imenovanih 'poišči-in-uniči' in 'poberi-in-uporabi'. Vsi taki sklopi so bili v stavku v našem vzorcu v vlogi desnega prilastka.

Spodnja meja, pri kateri sploh lahko govorimo o sklopu, je sklopitev dveh besed oz. dvobesedna podstava, da pa zgornja meja oz. dolžina sklopa ni omejena in je prepuščena njegovemu tvorcu, kaže zadnji primer med samostalniškimi sklopi, katerega podstava je iz 20 besed oz. iz več povedi:²⁵

(*'letim-navzgor-koljem-vse-oh-samo-to-stopnjo-še-fak-ubili-so-me-eh-še-eno-bom-pa-že-grrr-...'*)

*Letim navzgor. Koljem vse. Oh, samo to stopnjo še. Fak, ubili so me! Eh, še eno bom pa že. Grrr ...*²⁶

2. Pridevniškobesedni sklopi (str. 184)

En primer teh sklopov je pridevniški zaimek (*nevemkakšen*), en primer je števnikiški (*dva-tri*), vsi drugi so pridevniški. Največ je bilo primerov podstavne zveze prislova in pridevnika (*groznogrozen, dvojnogroženi* itd.), ki je tudi sicer najtipičnejša struktura pridevniške besedne zveze. Drugačna zgradba podstave pridevniškega sklopa je redkejša, vse zgoraj naštetje se izkazujejo v glavnem le s po enim primerom.

3. Glagolski sklopi (str. 184)

Vsi trije glagolski sklopi (*dolvzeti, dolvleči, vunmetati se*) so iz Jokerja. Prva dva sta stilni prevod za angleški *download* (dobesedno *dol naložiti*), njuna knjižna sopomenka je *prenos k sebi* (Pahor in dr. 2002: 731), tretji sklop pa ima še izrazitejšo ekspresivno vrednost in je nastal iz narečnega *vun* za *ven*, v knjižnem jeziku pa bi *vunmetati se* nadomestili s *poskušati izstopati/bahati se*. Pri vseh treh je morda prisoten tudi vtis arhaičnega, ker so nastali iz zvez, kakršne najdemo npr. pri Trubarju (gl. Vidovič Muha 1984b), ohranjajo pa se tudi v slovarjih iz 19. stoletja, tipa *gori postaviti, gori vzeti, doli leči*.²⁷ Te zveze imenuje Vidovič Muha posebne vrste »zloženk« oz. sestavljenk, ki so posledica kalkiranja, in jih loči v tri skupine (254): (1.) prislov je pomenska ali celo skladijska podstava predpanskega obrazila, npr. *gori postaviti: postaviti*, (2.) »zloženska« ima sopomenko v sestavljenki, npr. *doli postaviti: položiti*, in (3.) prislov je samo ponovitev in s tem podkrepitev pomena glagolske predpone, npr. *doli poklekniti: poklekniti*. Če pogledamo podstavo naših primerov, ti sodijo v 1. skupino, v kateri je prislov (v vseh treh primerih krajevni) pomenski modifikator glagola, možnosti pretvorbe v sestavljenko namreč ti primeri nimajo, prav tako pa ne gre za ponovitev pomena glagolskega predpanskega obrazila (ki ga danes med našimi primeri tako ali tako prepoznamo le še pri glagolu *v-leči*).

²⁵ Prim. tudi »najdaljše z vezaji povezane besede« v korpusu, ki vključuje časopis Delo med leti 1998–2000 (del korpusa Nova Beseda, <http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html>), pri Jakopin 2001: 54. Na prvem mestu je: *ta-gospa-pa-že-mora-znati-nemško-saj-je-hodila-v-slovensko-gimnazijo*.

²⁶ Gre za (notranji) monolog navdušenega igralca računalniških igrice. Stava in izbira (končnih) ločil je lahko tudi nekoliko drugačna, tu smo izbrali eno od (verjetnejših) možnosti.

²⁷ Zelo veliko takih glagolov s »predpono« je v Gutsmanovem slovarju (1789/1999), npr. z *dol-*: *dolbrati* (Ablesen/Verlesen), *dolčičati* (Niedersitzen), *doldati* (Abgeben), *doldobiti* (Abgewinnen).

4. Prislovni sklopi (str. 185)

Vsi prislovni sklopi razen zadnjega (*hočeš-nočeš*) so vsaj deloma iz osnovnega prislova ali prislovnega zaimka. Od navedenih primerov sta dva registrirana v SSKJ, vendar ne v zapisu skupaj, temveč kot besedni zvezi: *tako tako* in *kolikor toliko*. Sklop *ničkoliko* je verjetno povezan z *ničkolikokrat*, ki ima v SSKJ pomen 'izraža zelo veliko ponovitev', lahko bi na kratko rekli, da pomeni 'velikokrat', in po tej analogiji je verjetno nastal *ničkoliko* s pomenom 'veliko'. V SP '01 prislova *ničkoliko* v slovarskem delu ni, je pa omenjen med primeri zvez iz dveh prislovov, ki jih pišemo narazen (prim. § 559). Sklop *takenako* je verjetno nastal kot sovpad prislovov *prav tako* in *enako*, že prej izpostavljeni *hočeš-nočeš* pa je nastal iz osnovne dvostavčne povedi, katere stavka sta v medsebojnem ločnem razmerju. Trije od naših sklopov, in sicer *tako-tako*, *kolikor-toliko* in *hočeš-nočeš*, so izkazani tudi v korpusu Fida: prvi z 11 pojavitvami (zveza *tako tako* se pojavi 26-krat), drugi prav tako z 11 pojavitvami (zveza *kolikor toliko* se pojavi 777-krat, izkazan pa je 15-krat tudi zapis *kolikortoliko*), tretji pa s 30 pojavitvami (z zapisom *hočeš nočeš* se pojavi 445-krat, z zapisom *hočešnočeš* pa 3-krat). Pri teh treh sklopih gre pravzaprav za napačen zapis, ni pa ta več zgolj individualen – je pa, kot bomo zapisali še v nadaljevanju, tudi to lahko način nastanka sklopa, lahko celo slovarskega.

5. Členkovni sklop (str. 185)

Sklop *kajpakda* je izvorno iz zveze členka in veznika, podobno kot *seveda*, *resda*, *skorajda* itd., in je tako sklop, katerega podstava sega čez stavčno mejo, kar je med sklopi nekoliko redkejša (nekaj takih primerov smo imeli že zgoraj). Zelo verjeten je sklep, da je *kajpakda* nastal zaradi sovpliva členkov *kajpada* in *kajpak*, ki sta oba že v SSKJ, oba s kvalifikatorjem ekspresivno. Korpus Fida ne izkazuje nobene pojavitve našega členkovnega sklopa, se pa ta v Jokerju pojavi večkrat.

6. Povedkovniški sklop (str. 185)

Sklop *zgin-zgin* bi lahko bil na eni strani onomatopejski medmet, hkrati pa tudi sklop iz podvojenega krnjenega (morda gre za pogovorno velelniško obliko) glagola (*i*)*zginiti*, torej 'zgin', prav zaradi opisane dvojnosti pa je še zanimivejši in stilno učinkovitejši. Med povedkovnike ga *seveda* uvrščamo zato, ker ima v besedilu vlogo povedkovega določila.

4 Razprava

Po pregledu in analizi gradiva se vrnimo k obema zastavljenima vprašanjema: *ali je samo zapis skupaj že dovolj, da govorimo o sklopu kot o (eni) besedi, in če so sklopi besede, ali so tudi tvorjene?*

4.1 Besednost sklopov

V besedotvorju o sklopih zaradi narave njihovega nastanka vsekakor ne moremo govoriti, če niso **zapisani** skupaj (z vezajem ali brez njega), pri tem pa je treba dodati,

da tak zapis ne sme biti zgolj tipkarska napaka, izgovor brez **premora** znotraj sklopa pa ne zgolj posledica hitrega govora.²⁸ V govornem prenosniku je za sklope poleg opustitve členitve s premori na meji med podstavnimi besedami morda značilen tudi spremenjen register. Zapis skupaj je torej v pisnem prenosniku za sklop nujen pogoj, lahko ga spremljajo tudi drugi kazalniki, npr. opustitev velike začetnice in ločil (prim. npr. dvojni zapis *Mat'Kurja* in *matkurja*). Zgolj pisna ali govorna strnjenost sicer nujno še ne pomeni, da gre za eno besedo, kljub temu pa o ostalih merilih (eno)besednosti pri sklopih ni smiselno govoriti, če že ta pogoj ni izpolnjen. O vseh nadaljnjih merilih torej razmišljamo zgolj ob predpostavki strnjene zapisa oz. izgovora.

V zvezi s **številom naglasov** lahko za sklope najprej na splošno ugotovimo, da imamo v slovenščini sklope v vseh treh skupinah: med breznaglasnicami, med enonaglasnicami in med večnaglasnicami. Vsekakor so med prvimi določene skupine (pravi predlogi, vezniki itd.), pri čemer puščamo vprašanje, ali bi bili tudi novi sklopi iz teh skupin avtomatično breznaglasnice (med našimi primeri namreč ni nobenega predložnega in vezniškega sklopa), odprto; nadalje je samoumevno tudi, da so med enonaglasnicami vsi sklopi, ki imajo v podstavi zgolj eno enonaglasno besedo ne glede na to, ali je sklop ustaljen ali ne; medtem ko se razlika med ustaljenimi in individualnimi sklopi opazi pri večnaglasnicah: prvi so namreč kljub večnaglasni podstavi praviloma enonaglasni ali k enonaglasnosti vsaj težijo, drugi pa imajo oz. ohranijo toliko naglasov kot njihova podstava – torej več.

Povzeli smo, da je **pomen** leksema obvezni in možni, obvezni pomen pa ločimo na denotativni in kategorialni pomen. Ustavimo se najprej pri **denotativnem pomenu**: če želimo govoriti o leksemu, mora ta imeti kot celota *enotni* pomen (gl. že Breznik 1944 in Bajec 1952 zgoraj), lahko bi rekli tudi *zliti* pomen (gl. Miklošič zgoraj), tj. pomen, ki ga pri večbesednem leksemu določa »referenčnost z istim tipom denotata, kot je značilen za izrazno (eno)besedne lekseme« (Vidovič Muha 2000: 24). Tako kot sicer pri tvorjenkah je kar na splošno težko odgovoriti na vprašanje, kdaj pomena sklopa ne razumemo kot zgolj seštevka pomenov podstavnih sestavin. Da pa sklopi denotativni pomen imajo, se najočitneje vidi pri sklopih, ki so za neko pojavnost edino poimenovanje (npr. *očenaš*), in pri sklopih s prenesenim pomenom (npr. *hodi-mož*).

Kar pa vsaj del sklopov očitneje kot denotativni pomen loči od drugih tvorjenk, je druga raven obveznega pomena, tj. **kategorialni pomen**. Sklopi iz našega gradiva tipa *roka-ki-ponuja* namreč izrecno kažejo na to, da so besede iz podstave tudi v sklopu ohranile *svoje* slovarske in skladijske kategorialne lastnosti – medtem ko (že zgoraj smo to zapisali) za tvorbeno-pretvorbeno predvidljive tvorjenke to (z naštetimi izjemami) ne velja. Najočitneje se ohranitev kategorialnih lastnosti podstavnih besed vidi pri »notranji sklopni končnici«, npr. »posebej, če ne prenašate dobro vedno-na-pomoč-pripravljenih-Američanov«. Takih je v našem gradivu devet občnoimenskih primerov:²⁹ *vedno-na-pomoč-pripravljen-Američan*, *roka-ki-ponuja*, *babanaga*, *dvajurjevo-plus-dva*,

²⁸ Kot govorni sklop deluje npr. zelo hitro prebrano (še verjetneje pa tehnično »pohitreno«) besedilo, ki je dodano k televizijskim oglasom določenih izdelkov: »Pred uporabo natančno preberite navodilo. O tveganju in neželenih učinkih se posvetujte z zdravnikom ali farmacevtom.«

²⁹ Prištejemo pa lahko vsaj še enega lastnoimenskega: dajalniška oblika sklopa *LordFebo* je namreč npr. na str. 70 Jokerja št. 101 sledeča: *LorduFebotu*.

bralec-poslušalec-gledalec, nevemkakšen, bednibedni, dva-tri in sklop iz 20 besed, potencialno pa sta taka tudi *optimizem-preko-nadvlade-ljubezni* in *film-v-filmu* (v besedilu se pojavljata kot prilastek osebk, zato sta tako rekoč že v slovarski obliki, če je o tej pri besedilnih sklopih sploh smiselno govoriti). Ugotovimo lahko, da so na ta način pregibni vsi sklopi, ki vsebujejo podstavno z glasovnimi končnicami pregibno besedo kjerkoli ne na koncu (pregibna beseda kot zadnji člen sklopa pač v tem smislu ne povzroča posebnosti), pri čemer seveda velja stalnost oblike pri vseh pregibnih besedah, ki so v sklopni podstavi za predlogom, nadalje pregibnost samo jedrnega člena, če je sklop nastal iz samostalniške besedne zveze z neujemalnim prilastkom (npr. *optimizem-preko-nadvlade-ljubezni*), itd.

Kljub povedanemu pa lahko takim sklopom glede na to, da v besedilu opravljajo vlogo določenega stavčnega člena, kategorialne lastnosti določimo tudi *kot celoti*.³⁰ Kako bi jih torej opredelili v slovarju jezika oz. vsaj kot potencialne prvine takega slovarja? Vsem navedenim, ki bi lahko bili (ali so bili) v stavku na mestu osebk, smo določili samostalniško besedno vrsto, vsem, ki so bili na mestu povedka, smo določili glagolsko besedno vrsto itd. In če si ogledamo glagolske sklope še поблиže (*dolvzeti, dolvleči, vunmetati se*), vidimo, da jim lahko določimo tudi vid in vezljivost, v besedilu pa tudi čas, naklon in način; pridevniške sklope (*groznogrozen, dvojnogostočeni* itd.) bi lahko stopnjevali in tudi samostalniškim sklopom (npr. *babanaga, dva-jurjevo-plus-eden*) bi lahko določili spol, sklanjatev in števnost (ter osebo).³¹ Kljub temu pri takem razmišljanju seveda ne smemo pozabiti, da gre zgolj za potencialno lastnost, saj to, da bi se ti sklopi (ali vsaj večina njih) uslovarili, tudi ni bil namen njihovih tvorcev – tvorci so jih naredili samo za to, da bodo stilno učinkovali zgolj v določenem besedilu.³²

Preostan nam je še komentar možnega, tj. **konotativnega pomena**. Sklapljanje je tvorbeno nepredvidljiva besedotvorna vrsta, zato so vsi sklopi v trenutku svojega nastanka prav zaradi načina, kako so nastali (lahko pa seveda še zaradi drugih razlogov, npr. konotativne besede v podstavi, prim. *vunmetati se*), stilno zaznamovani. Ta zaznamovanost se lahko čez čas ali pa prav hitro tudi izgubi, na kar vpliva izguba avtorskega ali pa celo neke vrste večavtorske in razširjenosti v rabi (o tem gl. še spodaj).

4.2 Tvorjenost sklopov

Temeljna izrazna lastnost tvorbeno-pretvorbena predvidljivih tvorjenk je možnost njihove členitve na besedotvorno podstavo in obrazilo. Kako je torej z obrazilom in besedotvorno podstavo pri sklopih? Zgoraj smo navedli odgovor A. Vidovič Muha (1988: 32), da pri sklopih obrazilni morfemi nastanejo iz slovničnih lastnosti podstave, kar bi pomenilo, da se npr. pri sklopu *roka-ki-ponuja*, končnica pri *rok-a* pretvori v medpono *-a-* in končnica pri *ponuja- $\emptyset$* v pripono *- $\emptyset$* . V tem primeru bi imeli potem skupaj z *rok $\underline{e}$ -ki-ponuja* in *rok $\underline{i}$ -ki-ponuja* že tri različne sklope, v celotni sklanjavi pa kar devet različnih sklopov (ali pa morda celo 18, v okviru katerih bi jih bilo nekaj

³⁰ Prim. povzeto opredelitev kategorialnega slovarskega (slovničnega) pomena po Vidovič Muha na str. 181.

³¹ Prim. rešitve za sklope *nebodigatreba, nebodijetreba, nebodijihtreba, očenaš, zdravamarija* idr. v SSKJ.

³² Tako kot je npr. tudi avtorska metafora samo potencialna prvina slovarja jezika.

homonimnih). Bolj smiselno se zdi, da gre za en sklop, ki ima lastnosti, kot smo jih opisali zgoraj, in da o obrazilu pri sklopih ne moremo govoriti,³³ tako kot o obrazilu (in skladijski podstavi) ne moremo govoriti pri drugih tvorbeno-pretvorbno nepredvidljivih tvorjenkah, npr. kraticah, prekrivankah, e-tvorjenkah (o teh gl. Logar 2003: 145–198). To pomeni, da tudi sklope tu uvrščamo med tvorbeno-pretvorbno nepredvidljive tvorjenke.

In kako je pri sklopih z besedotvorno podstavo? Če opredelitev, da je besedotvorna podstava »del tvorjenke, nastal iz neobraziljenih korenskomorfemskih besed v skladijski podstavi« (Vidovič Muha 1988: 183), razširimo še na tvorbeno-pretvorbno nepredvidljive tvorjenke in iz navedene opredelitve pred samostalnikom »podstava« izpustimo pridevnik »skladijska«, pri tem pa imamo v mislih tudi dejstvo, da pri sklopih (pa tudi pri drugih tvorbeno-pretvorbno nepredvidljivih besedotvornih vrstah) o obrazilih in obraziljenju ne moremo govoriti, potem za besedotvorno podstavo pri sklopih lahko samo ponovimo za Vidovič Muha (1984a: 308), da »vse /besede iz podstave sklopa/ /.../ postanejo v besedotvornem procesu sestavine besedotvorne podstave«. Jasno je seveda, da je besedotvorna podstava pri sklopih vedno vsaj dvodelna.

Zgornje nas sili tudi v to, da premislimo o morfemski zgradbi sklopov. Ločiti je mogoče dve skupini:

- a) Prva skupina je skupina sklopov, pri katerih se končnice podstavnih besed tudi v sklopu obnašajo kot končnice, gre za tip *babanaga*, *babenage* itd. Lahko bi jim rekli **nezaključeni sklopi**. Za take sklope lahko sklepamo, da se pri njihovi tvorbi celotna morfemska sestava podstavnih besed ohrani; primer *babanaga* bi torej členili na *bab-a-nag-a*, pri čemer – če najprej določimo oba oblikoslovna morfema – je *babanag-* osnova, *-a* je končnica, vmesni *-a-* bi lahko imenovali, kot že rečeno, notranja sklopna končnica, *bab-* in *-nag-* pa sta skupaj besedotvorna podstava. Primer *bednemubednemu* bi členili na *bed-n-emu-bed-n-emu* (*beden* je že tvorjenka iz *beda*) in bi bil v celoti šestmorfemski. Itd. Pri tem je jasno, da v skupino nezaključenih sklopov po tem merilu lahko uvrščamo le tiste, ki so nastali iz besedne zveze z vsaj eno besedo (pri čemer ne zadošča, če je to zadnja beseda), ki se pregiha z glasovnimi končnicami.
- b) Druga je skupina **zaključenih sklopov**, v katerih se končnice nezadnjih podstavnih besed v sklopu ne obnašajo (več) kot končnice, tipa *zdravamarija*, *zdravamarije* itd. Ta primer bi torej morfemsko členili na *zdrava-marij-a*, pri čemer je *zdrava-marij-* osnova, *-a* je končnica, *zdrava-* in *-marij-* pa sta prvi in drugi del besedotvorne podstave sklopa. Tak je npr. tudi sklop *nepridiprav*, *nepridiprava* itd., ki ima morfeme *ne-pr-idi-prav-ø* (*priti* je že tvorjenka iz *iti*) in je torej po taki členitvi skupno petmorfemski. Itd.

Pri sklopu se besedotvorne morfemske meje zabrišejo samo, če se njegovih podstavnih sestavin oz. njegove sklopljenosti ne zavedamo več, kar je enako kot tudi sicer pri vseh drugih tvorjenkah – če se v določeni razvojni stopnji jezika njihove tvorjenosti ne zavedamo več in zato pri njih besedotvorne podstave in obrazila (brez diahronega védenja) ne znamo več določiti, jih ne štejemo med tvorjenke.

³³ Že Vidovič Muha (1988: 12, 32) piše, da tudi pojem *skladijska podstava* pri sklopih ni smiselna.

Ali smo torej analizirane primere upravičeno uvrstili med sklope? Besedotvorno, torej zgolj po pretvorbi, se *matkurja* ne loči od *očenaša*, *vedno-na-pomoč-pripravljen-Američan* ne od *nebodijihtraba*, *sestavi-si-sam* ne od *nepridiprava*, *ničkoliko* ne od *dopolodne*, *kajpakda* ne od *seveda* itd. – pri vseh gre za strnjen zapis nepredvidljivih zaporednih sestavin govora (Vidovič Muha 1988: 184); če torej strnjen zapis takih enot ni posledica tipkarske napake,³⁴ je s tem izpolnjen nujen in hkrati zadosten pogoj za sklop.³⁵ Vsa ostala merila – število naglasov in denotativni ter kategorialni pomen – so zgolj prvine, ki so strnjenemu zapisu vzporedne ali pa kažejo na (prihodnjo) uveljavljenost in/ali besedilno (ne)vezanost sklopa.

Glede na motivacijo za nastanek lahko sklope ločimo na (a) sklope, ki so nastali namenoma zato, da bi stilno učinkovali, in (b) sklope, pri katerih pisec posebne tvorjenke ni naredil namerno, ampak je besedno zvezo zapisal skupaj avtomatično, ker jo brez premisleka dojema kot eno besedo, ali pa s premislekom, da je tak zapis pravilen. Do sklopov iz slednje skupine pride zaradi časovno daljše stalnosti zaporedja določenih dveh ali več besed, med katere bi se sicer res lahko »nekaj vrnilo«, se pa v resnici (v rabi) ne; ti sklopi imajo le določeno in omejeno skladenjsko vlogo. Zaradi naštetega se začnejo take enote pojmovati kot ena beseda z enim pomenom (med našim gradivom npr. *ničkoliko*). V zvezi z nadaljnjim razvojem je za take sklope mogoče trditi, da postanejo sčasoma pogostejši in da jih njihova »večavtorskost« vodi v slovar jezika – res pa je, da smo z argumentom razširjenosti v rabi pri takih sklopih zunaj meja absolutno merljivega in blizu opredelitvi kot npr. v SP '01, da tisto, kar »občutimo« kot sklop, zapišemo skupaj. Povsem drugače je pri sklopih iz skupine (a), tj. sklopih, s katerimi želi avtor le stilno učinkovati: *potencialno* so ti res enote slovarja jezika, vendar je izpolnitev tega potenciala, tj. pot v nabor poimenovalnih enot jezika, pri njih velika redkost in po konkretni rabi v besedilu oz. po govornem dejanju – če si pomagamo z analogijo s stalnimi besednimi zvezami (Vidovič Muha 2000: 24) – praviloma razpadejo.

Očitno so torej sklopi prvine *med* slovarjem in besedilom. Kar jih iz drugega »povzdigne« v prvega, je posplošitev v rabi – in v tem se sklopi prav nič ne ločijo od drugih novih tvorjenk. Za Peruškom (1890: 42) lahko še ponovimo, da k stalnosti sklopa pripomorejo tudi naslednje lastnosti: »živost« sestavin sklopa, spremenjenost sestavin oz. katere od sestavin sklopa do te mere, da v taki obliki samostojno ni več del slovarja jezika, in zastarelost glede na sodobno slovnico katere od skladenjskih oblik podstavnih sestavin. Sklopov s takimi lastnostmi sčasoma (s sinhronega vidika) ne razumemo več kot tvorjenk ali pa se del nekdanj sklopne tvorjenke obravnava kot obrazilo (prim. npr. Toporišič 1991: 157: »danes občutimo *-najst /pri enajst, dvanajst* itd./ kot obrazilo«).

³⁴ Lahko da je pri katerem od naših primerov šlo tudi za to, zgoraj smo opomnili, da so taki verjetno *tako-tako*, *kolikor-toliko* in *hočeš-nočeš*, čeprav naj poudarimo, da *Joker*, iz katerega je večina obravnavanih sklopov, pravopisno ni problematičen, zato smo presodili, da je bil sklopni zapis nameren.

³⁵ Kot odstop od pravopisne norme sem ne sodi tip: *država-kandidatka*, *fant-opazovalec*, *dijakinja-lezbijka*, *specialist-psihater* (vse iz pregledanih števil Mladine) – gre za samostalniške besedne zveze s samostalniškim prilastkom, ki jih lahko pretvorimo v *država*, *ki kandidira/kandidirajoča država* itd.; pravi len je torej zapis *država kandidatka* itd.

5 Sklep

Izbire, posledica katerih so tudi stilno zaznamovane tvorjenke, omogoča besedotvorje na dveh ravneh: na ravni tvorbeno-pretvorbeno predvidljivih postopkov in na ravni tvorbeno-pretvorbeno nepredvidljivih postopkov. Ena od teh izbir v okviru slednjih je tudi sklapljanje. Gre za že staro besedotvorno vrsto, ki jo je med slovenskimi jezikoslovci prvi opredelil Miklošič, mimo nje pa tudi za njim ni šel nobeden od pomembnejših raziskovalcev slovenskega besedotvorja. Sklopi so v slovenskem leksikalnem sistemu sicer kot besedotvorna vrsta predvideni in zakodirani, so pa po sami (pre)tvorbi praktično nepredvidljivi, njihova tvorbeno predvidljivost je namreč zgolj v tem, da vedno nastanejo iz zaporednih sestavin govora, ni pa jih kot besedotvorno vrsto mogoče opredeliti po številu podstavnih besed, njihovi besednovrstnosti in medsebojnem razmerju – pri podstavi sklopov torej ne gre za skladijsko podstavo, prav tako pa pri sklopih ne moremo govoriti o obrazilu. Kljub temu seveda gre za tvorjeno besedo, tj. besedo, ki jo s sinhronega vidika še prepoznamo kot nastalo iz drugih besed, vendar pa smo sklope po lastnosti, da obrazilo in skladijska podstava pri njih nista aktualna pojma, uvrstili med tvorbeno-pretvorbene nepredvidljive tvorjenke. Še prej pa smo skušali dokazati, da gre pri sklopu za eno besedo: to, zaradi česar so v pisnem prenosniku sklopi besede (tu smo imeli sklope le iz pisnih virov), je zavestno strnjen zapis, torej namerna nepretrganost njihovih črk, vsa druga merila (eno)besednosti so pri sklopih bodisi vzporedna s takim zapisom (denotativni pomen, kategorialni pomen sklopa kot celote, konotativni pomen) bodisi sekundarna, ker kažejo na njegovo (ne)ustaljenost (število naglasov, kategorialni pomen podstavnih besed).

Sklope iz našega gradiva bi lahko imenovali *individualni* (vidik tvorca), *besedilni* (vidik sistemskosti), *priložnostni* (vidik pojavitve) ali *pisni sklopi* (vidik prenosnika). Vsi občnoimenski so bili glede na SSKJ novotvorbe in zanje lahko ugotovimo, da jih je – ravno obratno, kot ugotavlja Toporišič za ustaljene sklope – največ med samostalniki (kar je seveda predvidljivo glede na to, da gre za nova poimenovanja) in pridevniki, nobenega novega primera pa nismo našli za veznik in predlog. Z enim primerom – tudi tu je šlo za besedilni sklop – smo potrdili obstoj sklopov tudi med povedkovniki in s tremi primeri tudi med glagoli. Pregled pravopisov je pokazal, da se tudi »stari« sklopi težko trdno ustalijo kot taki, če ostanejo izrazno identični svoji podstavi in če je ta v vseh svojih sestavinah še del aktualne slovnice in slovarja; najnovejši pravopis se prav zato pri sklopih pogosto opira na »občutek« pisca.

Sklenemo lahko, da je sklapljanje v slovenščini manj produktiven (prim. število novih tvorjenk drugih besedotvornih vrst v Logar 2003), vendar pa enostaven in učinkovit način tvorjenja zlasti stilno zaznamovanih besed.

VIRI

Delo XLII/253 (2. 11. 2001), 256 (5. 11. 2001), 257 (6. 11. 2001), 258 (7. 11. 2001), 260 (9. 11. 2001).

Joker 10/100, 101 (november, december 2001).

Mladina 44 (5. 11. 2001), 45 (12. 11. 2001), 46 (19. 11. 2001), 47 (26. 11. 2001), 48 (3. 12. 2001), 49 (10. 12. 2001), 50 (17. 12. 2002), 51/52 (24. 12. 2001).

Mobinet 30 (november 2001).

Miha REMEC, 2001: *Iksia ali slovo živostrajnega človeka*. Maribor: Obzorja.

LITERATURA

- Anton BAJEC, 1950: *Besedotvorje slovenskega jezika I: Izpeljava samostalnikov*. Ljubljana: SAZU.
- Anton BAJEC, Rudolf KOLARIČ, Mirko RUPEL, ²1964: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Anton BREZNIK, 1920: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- Anton BREZNIK, Fran RAMOVŠ, 1935: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Znanstveno društvo.
- Anton BREZNIK, 1944: Zloženke v slovenščini. *Razprave II*. 55–58.
- František ČERMÁK, 1994: *Jazyk a jazykovda: Přehled*. Praha: Pražská imaginace.
- Enciklopedija Slovenije*, 1987–. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Josef FILIPEC, 1961: *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lesikologie*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Alenka GLOŽANČEV, 2000: *Imena podjetij kot jezikovnokulturno vprašanje*. Ljubljana: Rokus.
- Oswald GUTSMAN, 1789/1999: *Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter*. Klagenfurt/Graz: Institut für Slawistik der Niversität Graz.
- Primož JAKOPIN, 2001: Words and Nonwords as Basic Units of a Newspaper Text Corpus. *Complex 2001: 6th Conference of Computational Lexicography and Corpus Research »Computational Lexicography and New EU Languages«*, Birmingham 28 June – 1 July 2001. Birmingham: University of Birmingham.
- Tomo KOROŠEC, 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Korpus slovenskega jezika Fida*, avgust 2002. [Http://www.fida.net](http://www.fida.net).
- Fran LEVEC, 1899: *Slovenski pravopis*. Dunaj: Cesarska kraljeva založba šolskih knjig.
- Nataša LOGAR, 2003: *Besedotvorna stilistika: Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Franz MIKLOSICH, 1875: *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen: Stammbildungslehre*. Wien: Wilhelm Braumüller.
- David PAHOR in dr., 2002: *Leksikon računalništva in informatike*. Ljubljana: Pasadena.
- Ingeborg OHNHEISER, 1979: *Wortbildung und Synonymie*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopedie.
- Rajko PERUŠEK, 1890: Zloženke v novejši slovenščini. *Izvestja novomeške gimnazije*. 1–42.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*, 1970–1991. Ljubljana: SAZU in DZS.
- Slovenski pravopis*, 1950. Ljubljana: SAZU.
- 1962. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- 2001. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Jože TOPORIŠIČ, 1973: Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika. *SR* 21/2. 217–263.
- 1976a: Besedotvorna teorija. *SR* 24/2–3. 153–176.
- ¹1976b, ³1991, ⁴2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Tina VEROVNIK, 2002: *Dinamika knjižnojezikovne norme: Magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1984a: Tipološke lastnosti besedotvorne skladnje. 20. *SSJLK*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 305–319.
- 1984b: Struktura glagolskih tvorjenk v Trubarjevi Cerkovni ordningi. *SR* 32/3. 245–256.
- 1988: *Slovensko skladišče besedotvorje ob primerih zloženek*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

- – 1991: Nadaljevanka o slovenski besedotvorni teoriji. *SR* 39/1. 101–113.
  - – 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Valentin VODNIK, 1811: *Pismenost ali gramatika za prve šole*. Ljubljana: L. Eger.

SUMMARY

Compounding is word-formational type producing derivatives like *očenaš* < *oče* + *naš*, *matkurja* < *mat*' + *kurja*. In Slovene this less productive word-formational type largely produces stylistically marked derivatives. If the undivided spelling of two consecutive speech components is not a typographical error, the essential condition for a compound word has been fulfilled. The author also examines the hiatus, number of stresses, denotative and categorial as well as connotative meanings of compound words. Because compounding does not include the syntactic base and the affix, it is considered an unpredictable formational-transformational word-formational type.